

Funkční diagnostika seniorů

Tělesná zdatnost

Rekondiční pobyty

Klára Daďová

FTVS UK, katedra ZTV/TVL

Proč hodnotit, testovat seniora?

- Diagnostika – léčebné postupy
- Predikce stavu – zvládnutí operačního výkonu,
- Sociální šetření – pro příspěvky od státu
- Motivace na začátku a na konci pohybového programu
- Informace pro tvorbu pohybového programu
- Výzkum – co má vliv na zdravotní stav, jak působí daná léčebná metoda

Není senior jako senior...

aneb funkční kategorie dle Spirdusové

- **Elitní** - náročné ADL (AADL), tolerance extrémní zátěže → **veteraniády, tréninková zátěž**
- **Zdatní (fit)** - náročné ADL (AADL), pravidelná pohybová aktivita, sport, dobrá kondice → **žádná omezení, kondiční programy**
- **Nezávislí (independent)** - instrumentální ADL (IADL) bez problémů za běžných podmínek, zvládají vše, ale bez rezerv, sedavý způsob života, snadná complacence → **rekondiční programy**
- **Křehcí (frail)** - instrumentální ADL (IADL) s problémy, hraničně zvládají, občasná pomoc, nezvládnou zátěž → **podpora rodiny, pečovatelská služba**
- **Závislí (dependent)** - IADL nezvládnou, problémy s bazálními ADL, omezená mobilita, často nevycházejí z bytu, dopomoc i v ADL → **pravidelná pomoc rodiny a/nebo pečovatelské služby**
- **Zcela závislí (totally dependent)** - nezvládnou ani bazální ADL, upoutaní na lůžko či do křesla, nezvládnou sebeobsluhu → **ošetřovatelská péče, bazální ošetřovatelství, mytí, krmení, prevence dekubitů**

Hodnocení soběstačnosti a výkonnosti

- **Index nezávislosti - tzv. Katz ADL** - zahrnuje testování 6-ti položek: koupání, oblékání, používání toalety, přemístování, kontinence a příjem potravy (alternativa Barthel index: navíc chůze a stoupání do schodů, příp. Lawtonova škála IADL)
- **Výkonové testy:**
  - testy schopnosti vstát ze židle (sit-to-stand test) - čas opakovaných postavení (např. 5 x) ze sedu na židli do stoje bez pomoci horních končetin
  - testy typu „vstaň a jdi“ (up and go) -vstát ze židle, ujít určitou vzdálenost (např. 3 metry), otočit se, dojít zpět a usednout na židli
  - test rychlosti chůze (6-10m)
- **Rovnováha:** stoj paralelní, na 1 DK
- **Svalová síla:** stisk ruky – handgrip (jeden z prediktorů deteriorace, pádů a mortality)
- **Flexibilita:** “sit and reach” (dosah paže v sedu při natažených DK)
- **Jemná motorika:** test “zámek-klíč”

Příklad posouzení funkčního stavu pomocí jednoduchého komplexního vyšetření (Pacovský 1994)

- Klient položí sepnuté ruce na temeno hlavy
- Klient položí sepnuté ruce na bedra
- Klient se posadí, dotkne se prstem ruky palce na druhostranné DK
- Klient stiskne postupně oběma rukama nastavený ukazovák vyšetřujícího
- Klient drží list papíru mezi palcem a ukazovákem oproti tahu vyšetřujícího
- Klient vstává ze židle bez pomoci rukou
- Klient má ujít 20-30 m bez pomoci
- Chůze a stoupání po schodech

Proč je vhodné znát zdatnost jedince?

- Maximální spotřeba kyslíku nebo její ekvivalent jsou pravděpodobně **nejlepší exaktní prediktory mortality starších osob** (každý 1 MET snižuje mortalitu v následujících letech o 11-18 %) → spolehlivý ukazatel zdraví a soběstačnosti
- Pouze senioři z prvních dvou až tří kategorií dle Spirdusové mají dostatečnou rezervu na to, aby zvládli dekonvalescenci spojenou s rekonvalescencí po běžných zánětl. onemocněních či operacích bez propadu pod hranici soběstačnosti.
- Stanovení vhodné úrovně PA (do jaké intenzity zátěže nejen může, ale měl by se denně dostávat)

Hodnocení kardiorespirační zdatnosti

■ Anamnesticky

- porovnání s vrstevníky, s vlastním “standardem”

■ Testování v terénu

■ Testování ve specializované laboratoři (viz dále)

Hodnocení pohybové aktivity dotazníkovými metodami

International Physical Activity Questionnaire (IPAQ)

Rapid Assessment of Physical Activity (RAPA)

Physical Activity Scale for the Elderly (PASE)

Global Physical Activity Questionnaire (GPAQ)

6-minutový chodecký test

- hodnotí celkovou, kardiovaskulární zdatnost jedince.
- kolik jedinec ujde metrů při chůzi po dobu 6 minut.
- instrukce: „*Jdi jak nejrychleji můžeš, avšak neriskuj své zdraví. Jdi ustáleným tempem*“.
- Hodnocení není objektivní u osob, které jsou limitovány poruchami pohybového aparátu.
- Normální hodnota: vzdálenost > 500 metrů pro ženy a > 600 metrů pro muže
- Pro zohlednění věku vyšetřovaného vzorec:
 $6MWD = 800 - (5,4 \times \text{věk})$

Hodnocení zdatnosti pomocí testových baterií

- Senior Fitness Test (SFT)
- Groningen Fitness Test for the Elderly
- Short Physical Performance Battery
- Functional Fitness Assessment
- Health ABC Battery

SFT (Rikli a Jones 2011)

30-Second Chair Stand
Chair Sit-and-Reach
Arm curl
2-minute step test
Back Scratch
Foot Up-and-Go

Testování tělesné zdatnosti v laboratoři

- U zdatných jedinců lze pro stanovení zdatnosti využít zátěžové vyšetření – bicyklovou ergometrii nebo test na běhátku nebo rumpál (např. u pokročilejších artróz, ICHDK a u amputací)
  - neprovádí se rutinně
  - lze tak stanovit bezpečnou intenzitu pro trénink tj. bezpečnou hranici TTF včetně dalších rizik a limitací jedince
  - vyšetření maximální aerobní kapacity u seniora (nejvyšší dosažitelná spotřeba kyslíku /VO₂max/ při stupňované zátěži do maxima – v ml za min na kg hmotnosti nebo v násobcích MET (metabolický ekvivalent = 3,5 ml/kg/min) – srovnání s energetickými nároky činností – důležité pro ADL i rekondiční programy)
- U křehkých pacientů zátěžová ergometrie není příliš vhodná - je pro ně velmi fyzicky náročná (demotivační důsledky, dlouhé zotavení).

Zátěžový test

● statická zátěž

● dynamická zátěž :

★ rotoped

★ běhátko

Měřené parametry:

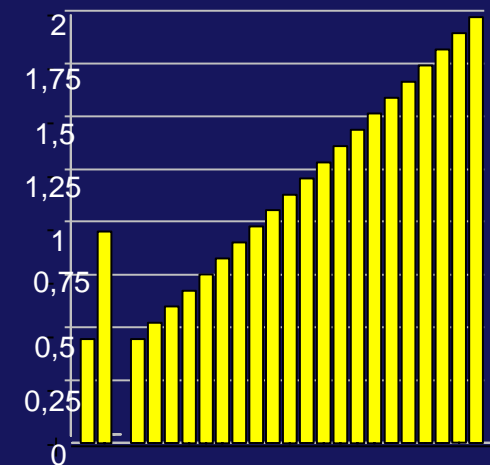
→ Srdeční frekvence

→ Krevní tlak

→ EKG

→ Spotřeba kyslíku /METs

→ Subjektivní zátěž

Energetická náročnost běžných činností vyjádřená v METs (příklady činností)

- 1,5-2: mytí vsedě ve vaně, stravování vsedě/vstoje, řízení auta, práce u počítače, psaní, chůze po rovině 3 km/hod, hra na kytaru, zalévání zahrady hadicí
- 2-3: svlékání/oblékání, holení, zametání, mytí nádobí, žehlení, stlaní, zalévání zahrady konví, nákup s taškami do 10kg, jízda na kole po rovině 8km/hod, kulečnick
- 3-4: koupel včetně utírání, úklid včetně mytí oken, hrabání trávy, chůze po rovině 4,5 km/hod, opravy auta, pomalé plavání, turistika v rovinném terénu

Energetická náročnost běžných činností vyjádřená v METs (příklady činností)

- 4-5: malování bytu, drhnutí podlahy, úklid zahrady, chůze do schodů se zátěží do 5kg, stolní tenis rekreačně, turistika na běžkách, rekreační kanoistika
- 5-6: rytí zahrady, sekání kosou, sjezdové lyžování
- 6-7: odklizení sněhu, štípání dříví, lidové tance, horská turistika s batohem těžkým 10kg, intenzivní pádlování
- nad 7: výkopové práce, intenzivní sport, nošení břemen do kopce, pohyb a práce v extrémním horku

Hodnocení kognitivních funkcí

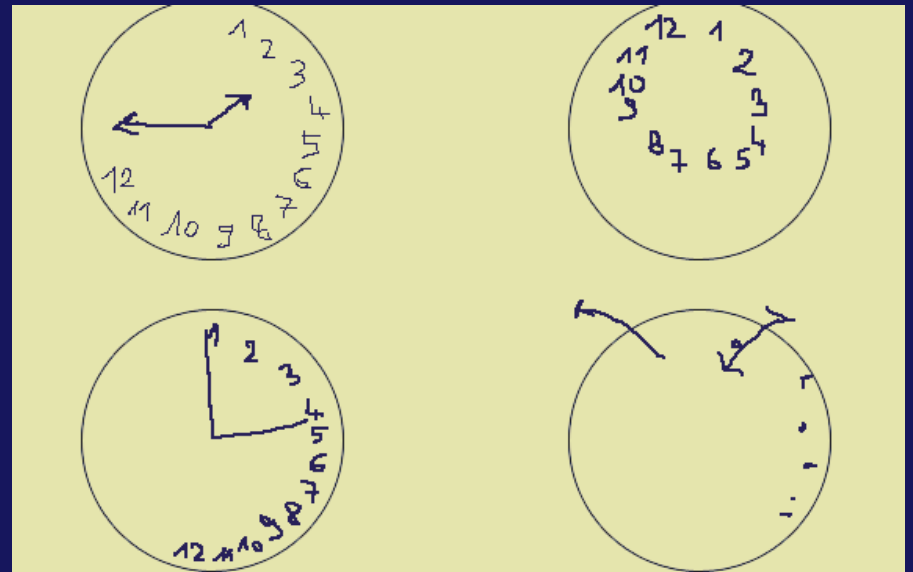
MMSE (Mini Mental State Examination)

Montrealský kognitivní test MoCa

Prezidentský test

Test kreslení hodin (Clock Test)

Globální index kognice

Jak zvýšit a udržet tělesnou zdatnost?

- Habituální pohybová aktivita /běžný provoz/
- Pohybové programy s jasně vymezenou intenzitou zátěže, dobou trvání i frekvencí opakování /cílené cvičení/
  - přiměřenost věku, zdravotnímu stavu a pohybovým zkušenostem
    - Individuální programy
    - Programy chůze, plavání
    - Individuální tréninky na ergometru
    - Skupinová cvičení
    - Rekondiční pobyty

Jak zvýšit a udržet tělesnou zdatnost ve vyšším věku?

■ 1. Vytrvalostní (aerobní) trénink

- *prevence MS a KVO*
- zjednodušeně: chůze v celkovém objemu minimálně 16 km týdně rychlostí alespoň 4 km/hod
- nebo **půlhodina denně** stejnou rychlostí
- Intenzita 50-55 % VO_{2max} , 2-3 x týdně, 40-60 min, cvičení velkých svalových skupin

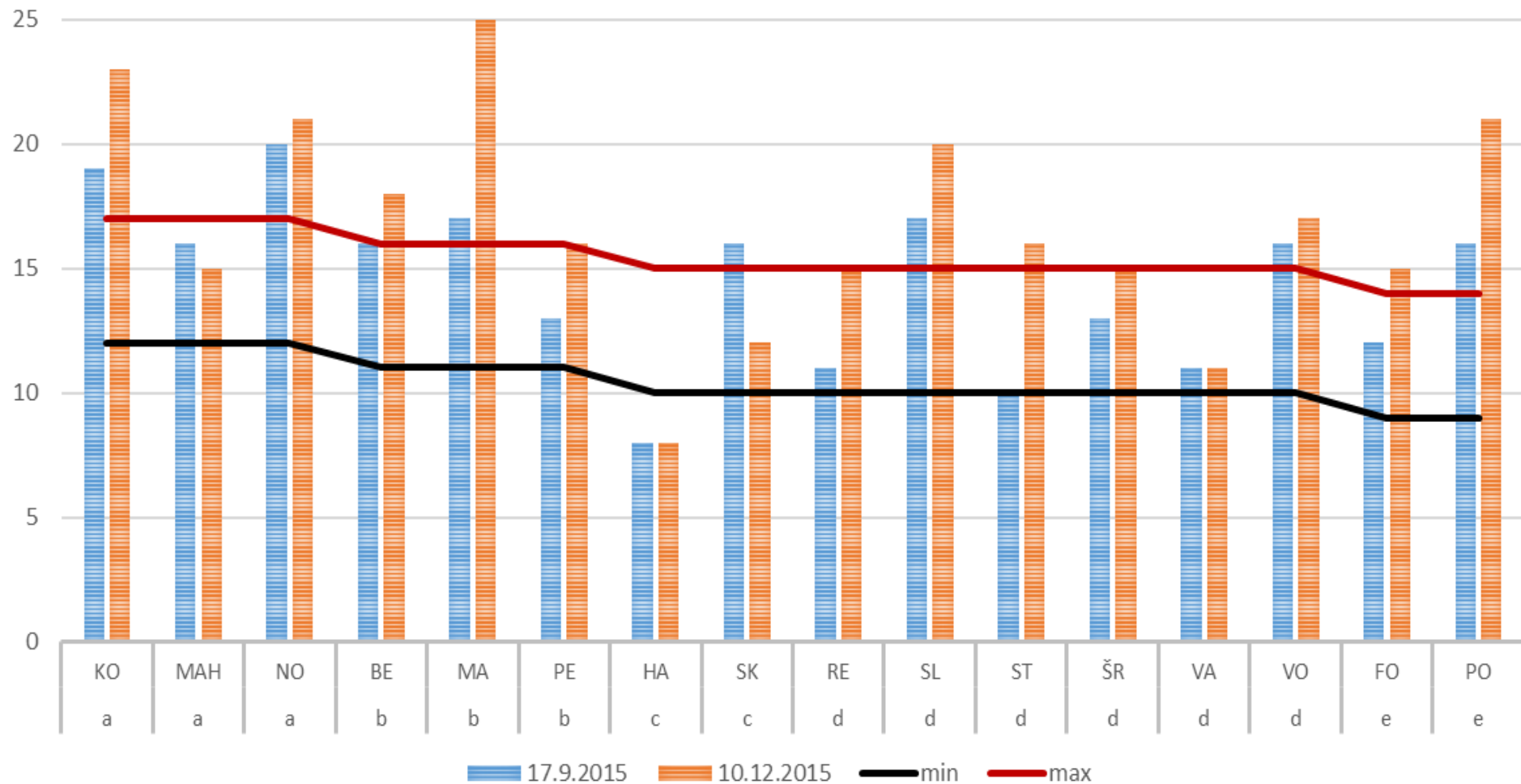
Jak zvýšit a udržet tělesnou zdatnost ve vyšším věku?

■ 2. Odporový (silový) trénink

- *prevence sarkopenie (postupný úbytek svalové tkáně vedoucí ke ztrátě svalové síly)*
- ? 60-80 % 1RM ve 2-4 sériích obsahujících 8-15 opakování
- silové zatížení s malým odporem do 30% prováděné dynamicky s využitím therabandů (gumy)

Avšak i nízká četnost PA, prováděná nízkou intenzitou, má vliv na některé složky tělesné zdatnosti seniorů.

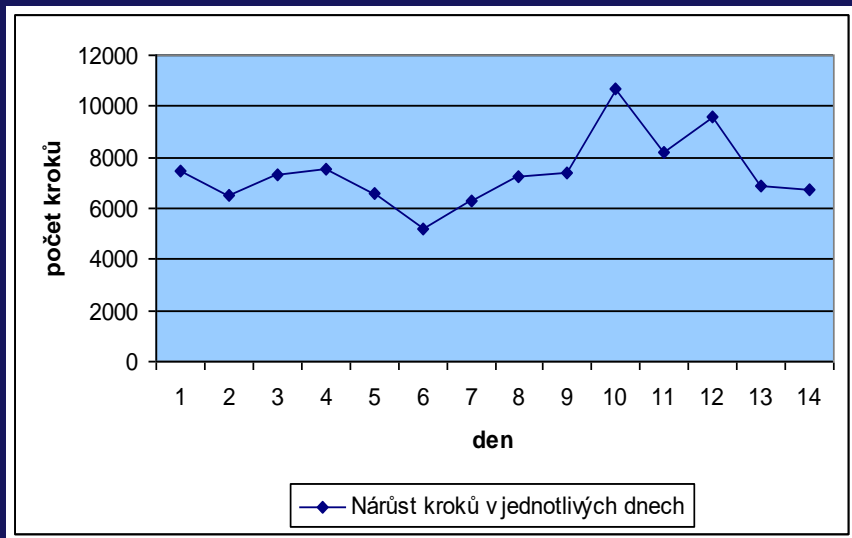
30-CHAIR STAND

Krokoměry - pomůcka pro zvýšení PA

Kolik kroků máme vlastně ujit?

- 10 000 / den
- +3000 – 4000 k dennímu základu
- + 30 % k dennímu základu

Praxe:

- ✓ Kde se nosí?
- ✓ BMI?
- ✓ Rychlost chůze?
- ✓ Poruchy chůze?
- ✓ Délka kroku?
- ✓ chybovost?
- ✓ Hromadná doprava?

Rekondiční pobyty

- ❑ RP OSP (seniorů, jedinců se ZP) jako oblíbená forma APA akcí
- ❑ obvykle se jedná o týdenní pobyty v ubytovacích zařízeních (chaty, hotely) s možností pobytu a aktivit v přírodě, možností zdravotního cvičení, teoretických přednášek a společenských aktivit

K čemu je to dobré?

Očekávané benefity?

- Pohybové: zvýšení tělesné kondice, ovlivnění svalových dysbalancí, koordinace, dýchání a sebeuvědomění v lekcích ZTV
- Psychosociální (aktivní relaxace, společenské aktivity, pozitivní působení prostředí, pohybu a „dobré nálady“)
- Kognitivní (informace v rámci edukací: co dělat, proč a jak, změna pohledu na životosprávu, ale také trénink pozornosti a paměti.)

Pohybové aktivity v rámci rekondičních pobytů

Klíčové součásti RP

- ❑ **Pobyt a aktivity v přírodě** (chůze, nordic walking, jízda na vozíku, plavání, míčové hry, kuželky)
- ❑ **Zdravotní cvičení** (prevence pohybových poruch, podpora svalové rovnováhy, koordinace, dech, zlepšení vnímání a držení těla)

Týdenní pohybové zatížení je sice krátká doba na podstatné dlouhodobé změny v organismu, **ovlivňujeme však POSTOJ k pohybovým aktivitám**, který je z dlouhodobého hlediska základem adherence k PA.

Psychosociální aspekty RP

- ❑ změna prostředí („dostat se ven z bytu mezi lidi“)
- ❑ aktivní relaxace (oproti trávení času u TV)
- ❑ řízené společenské aktivity i povídání s přáteli
- ❑ vznik nových přátelství a skupin, motivace k dalšímu setkávání
- ❑ pozitivní působení prostředí (příroda)
- ❑ pozitivní efekt pohybu (endorfiny)
- ❑ „nakažlivost dobré nálady“